

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนั้น อัตราดอกเบี้ย นับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อทางการเงินอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะผลกระทบต่อความต้องการถือเงิน การออม การกู้ยืม และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามหน่วยเศรษฐกิจจะตัดสินใจเลือกลงทุนหรือออมในช่วงเวลาปัจจุบันหรืออนาคตย่อมขึ้นอยู่กับอัตราผลตอบแทนเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราเงินเฟ้อ ดังนั้นการรักษาระดับอัตราเงินเฟ้อให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศ เพื่อปกป้องความสามารถในการแข่งขัน และในขณะเดียวกันก็รักษาระดับอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาระบบการเงินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจุดเด่นของเศรษฐกิจไทยที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ความสามารถในการควบคุมอัตราเงินเฟ้อให้อยู่ในระดับต่ำได้ตลอดระยะเวลาว่า 30 ปีของการพัฒนาประเทศ ยกเว้นเมื่อเกิดวิกฤตการณ์จากปัจจัยภายนอก อาทิ การเกิดวิกฤตการณ์น้ำมัน 2 ครั้ง ในปี 1973-1974 และปี 1979-1980

อย่างไรก็ตามขณะนี้โครงสร้างเศรษฐกิจและการเงินไทยเปลี่ยนแปลงไปมากจากการเปิดเสรีทางการเงิน การก้าวเข้าไปเป็นเครือข่ายทางเศรษฐกิจในระดับโลก (Globalization) และการปรับเปลี่ยนจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น ลักษณะของการเกิดภาวะเงินเฟ้อของประเทศไทยในช่วงนี้ จึงแตกต่างจากในอดีตค่อนข้างมาก และนับตั้งแต่ปลายปี 1993 แรงกดดันด้านเงินเฟ้อได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นอัตราดอกเบี้ยซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญทางเศรษฐกิจจึงมีการเคลื่อนไหวขึ้นลงไปตามภาวะเศรษฐกิจและการเงินอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดก็ตามที่เศรษฐกิจเติบโตในอัตราสูงและราคาสินค้ามีการเคลื่อนไหวสูงขึ้น ความต้องการใช้เงินในระบบเศรษฐกิจประกอบกับนโยบายของทางการในการชะลออัตราเงินเฟ้อจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้อัตราดอกเบี้ยมีระดับสูงขึ้น และในทางตรงกันข้ามในกรณีที่เศรษฐกิจ

ชะลอตัวลงระดับราคาสินค้าก็จะมีเสถียรภาพหรืออาจจะพุ่งสูงขึ้นจากต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นหากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเช่นในปัจจุบัน สิ่งที่ได้จากลักษณะการเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งในช่วงก่อนหน้านั้นอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงของไทยมีการติดลบในบางช่วงโดยเฉพาะช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันทั้ง 2 ครั้ง ทำให้การจัดสรรทรัพยากรทางการเงินไม่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ผู้ออมเงินไม่มีแรงจูงใจในการนำเงินฝากไว้กับสถาบันการเงิน แต่จะนำเงินไปหาผลประโยชน์ในตลาดเงินนอกระบบ เช่น แชรส์เดือน หวดยเดือน เป็นต้น ซึ่งมีผลเสียต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากเม็ดเงินที่ไม่อยู่ในระบบสถาบันการเงินที่มีองค์กรของรัฐคอยกำกับดูแลแล้ว ย่อมก่อให้เกิดการจัดสรรเม็ดเงินดังกล่าวไปยังภาคเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตหรือไม่เอื้อประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ อาทิ การเก็งกำไรในที่ดิน การค้ายาเสพติด การค้าขายสินค้าผิดกฎหมายต่าง ๆ เป็นต้น ในทางตรงกันข้ามการเพิ่มขึ้นของอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงจะเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิด Financial Deepening¹ ในประเทศไทย

ดังนั้น ทางราชการจึงได้ดำเนินนโยบายการเงินเสรีตามแผนพัฒนาระบบการเงินของธนาคารแห่งประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นมา โดยใช้มาตรการผ่อนคลายทางการเงินตามลำดับ ซึ่งแบ่งเป็น 3 มาตรการหลัก ได้แก่

- (1) การยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ย โดยเริ่มจากอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำระยะเวลา มากกว่า 1 ปี ดอกเบี้ยเงินฝากระยะสั้น เงินฝากออมทรัพย์ และดอกเบี้ยเงินกู้ ตามลำดับ
- (2) การผ่อนคลายการควบคุมการปริวรรตเงินตรา
- (3) การผ่อนคลายการควบคุมการดำเนินงานของสถาบันการเงิน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การดำเนินนโยบายการเงินแบบเสรีดังกล่าว โดยเฉพาะการปล่อยเสรีของอัตราดอกเบี้ยเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการปฏิรูปทางการเงิน เพื่อส่งเสริมการออมและการลงทุน ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาของตลาดการเงิน และการจัดสรรทรัพยากรทางการเงินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้ยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำของธนาคารพาณิชย์ที่มีอายุ 1 ปีขึ้นไปเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 1989 และยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ยเงิน

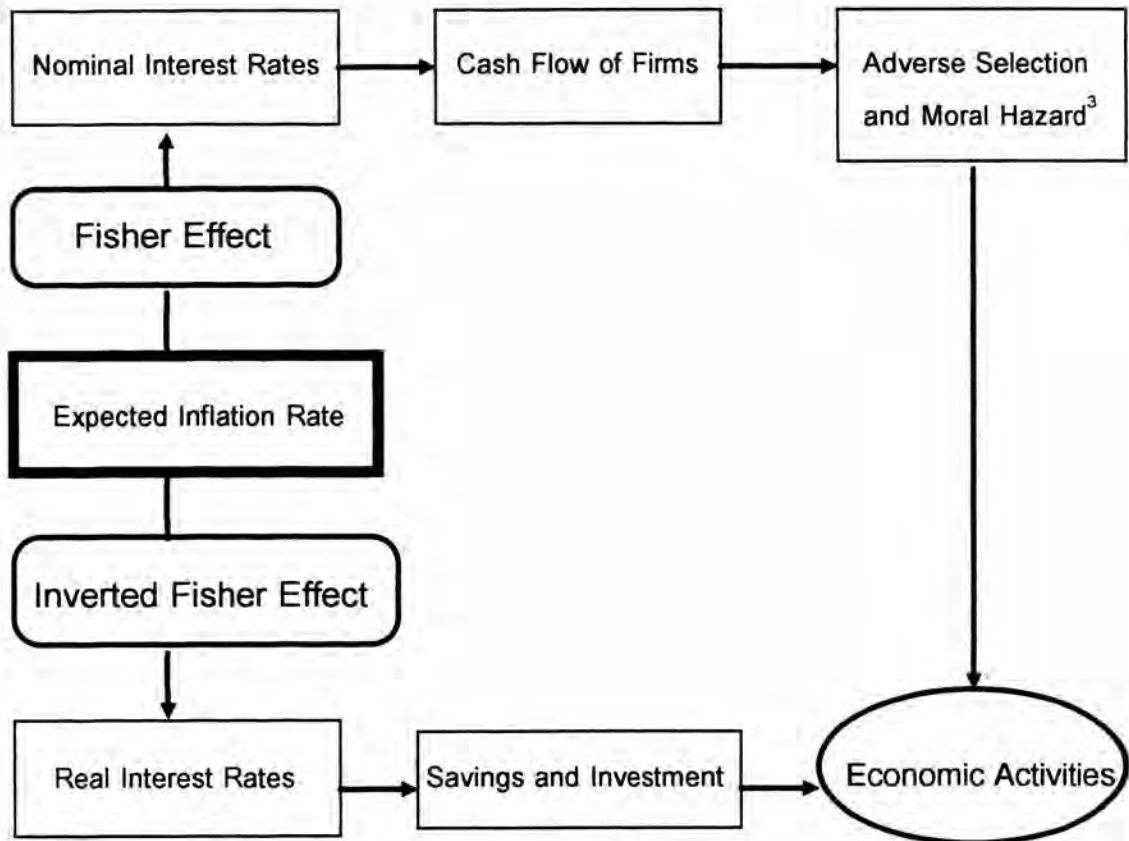
¹ Financial Deepening เป็นปรากฏการณ์ที่ภาคการเงิน (financial sector) มีอัตราการเจริญเติบโตเร็วกว่าภาคการผลิตที่แท้จริง (real sector) ในระบบเศรษฐกิจ สามารถวัดได้จากอัตราส่วนปริมาณเงินเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

กู้ของธนาคารพาณิชย์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 1992 จนกระทั่งในที่สุดเพดานอัตราดอกเบี้ยได้ถูกยกเลิกไปทั้งหมดเมื่อกลางปี 1992 ทำให้อัตราดอกเบี้ยมีการเคลื่อนไหวไปตามกลไกของตลาดการเงินและสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยในต่างประเทศมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยและอัตราเงินเฟ้อ กล่าวคือ ถ้าอัตราเงินเฟ้อที่คาดการณ์สูงจะทำให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินปรับตัวสูงขึ้นตามไปด้วย ทั้งนี้เพื่อจะรักษาให้อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง (อัตราดอกเบี้ยในตลาดเงินหักลบด้วยอัตราเงินเฟ้อที่คาดการณ์) เป็นไปตามกลไกตลาด เพราะถ้าอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงมีค่าเป็นลบหรือใกล้ศูนย์จะทำให้ประชาชนไม่นำเงินไปฝากกับธนาคารพาณิชย์ดังที่กล่าวแล้ว แต่จะนำเงินออมไปลงทุนในตลาดหุ้นหรือซื้อตราสารหนี้ที่ได้รับอัตราผลตอบแทนที่แท้จริงสูงกว่า ซึ่งมีผลต่อปริมาณเงินฝากซึ่งเป็นแหล่งที่ปล่อยสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ลดน้อยลง ในขณะที่เดียวกันเมื่ออัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงต่ำมากจะจูงใจให้ผู้กู้หันมากู้ยืมเงินมากขึ้น เพราะต้นทุนทางการเงินที่แท้จริงต่ำ เป็นเหตุให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานของเงินกู้ยืม แต่ถ้าปล่อยให้ตลาดเงินปรับตัวของมันเองกลไกตลาดจะปรับให้อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงสูงขึ้น เพื่อให้ตลาดเงินอยู่ในภาวะสมดุล ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินกับอัตราเงินเฟ้อที่คาดการณ์ และพฤติกรรมการเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงที่คาดการณ์ได้รับความสนใจและเป็นที่ยกเถียงกันอยู่เสมอจากนักเศรษฐศาสตร์การเงินจำนวนมากโดยอาศัยแนวคิดของ Fisher Hypothesis และผู้ที่กล่าวได้ว่าเป็นผู้กระตุ้นให้มีการศึกษาเชิงสถิติดังกล่าว คือ Eugene F. Fama (1975)² กล่าวคือ ตามสมมติฐานของฟิชเชอร์ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระยะยาวระหว่างอัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินและอัตราเงินเฟ้อที่คาดการณ์ โดยที่อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงมีค่าคงที่ ไม่สนองตอบต่อการเคลื่อนไหวในอัตราเงินเฟ้อ แต่ถ้าหากอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงมีค่าไม่คงที่และเคลื่อนไหวตอบสนองต่ออัตราเงินเฟ้อ ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงินมีค่าคงที่แล้ว แสดงว่า ความสัมพันธ์นั้นไม่เป็นไปตาม Fisher Hypothesis แต่มีลักษณะเป็น Inverted Fisher Hypothesis โดยที่ทั้งสองสมมติฐานสามารถส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังแสดงดังรูปที่ 1.1 ซึ่งถ้าเป็นไปตาม Fisher Hypothesis ผลของการคาดการณ์อัตราเงินเฟ้อจะส่งผลต่อการปรับตัวของอัตราดอกเบี้ยที่เป็นตัวเงิน ซึ่งสะท้อนถึงต้นทุนทางการเงินของธุรกิจและมีผลต่อกระแสเงินสดหรืองบ

² Eugene F. Fama, "Short-Term Interest Rates as Predictors of Inflation," *American Economic Review* 65 (June 1975) : 269-282.

รูปที่ 1.1 ผลกระทบของ Fisher Effect และ Inverted Fisher Effect

ที่มา : ในส่วนของผลกระทบ Nominal Interest Rates ที่มีต่อ Adverse Selection and Moral Hazard จนในที่สุดส่งผลกระทบต่อ Economic Activities เป็นแนวทางหนึ่งในการวิเคราะห์ Fisher Effect สรุปรจาก Frederic S. Mishkin, The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, (New York : HarperCollins College Publishers, 1995), P 227.

³ Adverse Selection หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการรับรู้ข่าวสารไม่เท่าเทียมกันก่อนที่จะดำเนินธุรกรรม เช่น ในตลาดเงินเมื่ออัตราดอกเบี้ยอยู่ในระดับสูง บริษัทหรือผู้ซอกู้ยืมเงินที่มีความเสี่ยงต่ำ จะหันไประดมทุนทางอื่นที่มีต้นทุนถูกกว่า ในขณะที่ในตลาดเงินจะเหลือแต่ผู้ซอกู้ยืมเงินที่ไม่ดีหรือมีความเสี่ยงสูงกว่าเป็นผู้กู้ยืมเงิน ดังนั้น ถ้าหากธนาคารพาณิชย์พิจารณาสินเชื่อไม่รอบคอบก็จะได้ลูกค้าที่มีโอกาสเป็นหนี้เสียในอนาคต

Moral Hazard หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการรับรู้ข่าวสารไม่เท่าเทียมกันหลังดำเนินธุรกรรมแล้ว เช่น ในตลาดเงินเมื่อธนาคารพาณิชย์พิจารณาสินเชื่อให้กับลูกค้า โดยหวังว่า จะให้ลูกค้านำไปเป็นเงินหมุนเวียนหรือก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจและก่อเกิดกำไรมาชำระหนี้ได้ แต่ปรากฏว่า ภายหลังจากลูกค้าได้รับเงินแล้ว มิได้ดำเนินตามโครงการที่ตนเสนอกับธนาคาร โดยนำเงินไปเก็งกำไรหรือใช้จ่ายในสิ่งที่มีความเสี่ยงและไม่ก่อให้เกิดรายได้ ผลสุดท้ายลูกค้ารายนี้จึงมีโอกาสเป็นหนี้เสียกับสถาบันการเงิน

ถ้าไรขาดทุนของบริษัท หากสถาบันการเงินไม่มีข้อมูลที่ดีพอเกี่ยวกับบริษัทที่จะพิจารณาสินเชื่อ ในที่สุดจะก่อให้เกิดปัญหา Adverse selection and Moral hazard ในระบบการเงินและสถาบันการเงินต้องเผชิญกับปัญหา หนี้เสีย (Non-Performing Loan) สูงขึ้นจนต้องตั้งเงินสำรองมากขึ้น มีผลต่อปริมาณเงินที่จะนำมาปล่อยสินเชื่อในระบบการเงินและการพิจารณาสินเชื่อก็也将มีความเข้มงวดมากขึ้น กลไกอันนี้เป็นทฤษฎีทางการเงินสมัยใหม่ซึ่งจะนำไปสู่ภาวะเศรษฐกิจชะลอตัวลง หรือถดถอยเช่นเดียวกับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ในขณะที่ถ้าเป็นไปตาม Inverted Fisher Hypothesis ผลของการคาดการณ์อัตราเงินเฟ้อจะส่งผลต่อการปรับตัวในอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง ซึ่งอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงจะกำหนดการตัดสินใจในการออมและการลงทุนตามทฤษฎีดอกเบี้ยของ สำนักคลาสสิกและเคนส์ (Savings and Investment Theory of Interest in Classical Approach and Keynesian Approach)

ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยและอัตราเงินเฟ้อในตลาดการเงินไทย น่าจะเป็นงานศึกษาที่ได้ประโยชน์ สำหรับในประเทศไทยงานวิจัยดังกล่าวยังมีอยู่จำกัด ซึ่งในความเป็นจริงงานวิจัยทางด้านนี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการเงินทั้งในด้านการสร้างความมั่นใจให้นักลงทุน รวมทั้งชี้ถึงประสิทธิภาพของตลาดการเงินในการจัดสรรเงินทุนอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยในการวางนโยบายพัฒนาตลาดการเงิน อันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการขยายตัวของธุรกิจและเศรษฐกิจของประเทศดังเป้าหมายที่วางไว้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาผลกระทบของ Fisher Effect ในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยและอัตราเงินเฟ้อว่ามีการเคลื่อนไหวสอดคล้องกับ Fisher Hypothesis หรือมีลักษณะเป็นไปตาม Inverted Fisher Hypothesis หรือไม่ในช่วงปี ค.ศ. 1985 -1996 ในช่วงก่อนและหลังการยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ย

2. เพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง นอกเหนือจากอัตราเงินเฟ้อ เช่น อัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงจากต่างประเทศ สัดส่วนสินเชื่อทั้งหมดต่อ GDP และดุลบัญชีเดินสะพัดต่อ GDP โดยจะพิจารณาว่าตัวแปรต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันในระยะยาวกับอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงเพียงใด ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของอัตราดอกเบี้ยและอัตราเงินเฟ้อที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการคาดการณ์การเคลื่อนไหวของอัตราดอกเบี้ยแท้จริงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับทั้งภาครัฐและเอกชนในการกำหนดนโยบายทางการเงินให้ตรงตามเป้าหมายทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

2. เพื่อจะได้ทราบถึงปัจจัยที่กำหนดอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงของไทย และสามารถดำเนินนโยบายเพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ อันเป็นปัจจัยส่งเสริมการออมและการลงทุน ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาตลาดการเงินและการจัดสรรทรัพยากรทางการเงินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยกับอัตราเงินเฟ้อ รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่ออัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง ซึ่งอัตราดอกเบี้ยที่นำมาทดสอบ ได้แก่ อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมแก่ลูกค้าชั้นดี (MLR) ที่แท้จริง, อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำอายุ 1 ปีที่แท้จริง, อัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ที่แท้จริง และอัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืนพันธบัตรรัฐบาลที่แท้จริง โดยทำการศึกษาข้อมูลรายเดือนระหว่างมกราคม ปี 1985 จนถึงธันวาคม ปี 1996 กล่าวคือ ศึกษาตั้งแต่ภายหลังประกาศลดค่าเงินบาทเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1984 จนกระทั่งก่อนที่ภาวะเศรษฐกิจของไทยเริ่มถดถอยเข้าสู่ภาวะตกต่ำขั้นรุนแรงจนในที่สุดธนาคารแห่งประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบตะกร้าเงินมาเป็นระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวภายใต้การจัดการ (Managed Floating Rate Regime) ซึ่งการศึกษานี้จะขอแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนประกาศการยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ย และช่วงหลังการประกาศยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ย ซึ่งช่วงการศึกษานี้อยู่กับระยะเวลาที่ทางการประกาศยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ยแต่ละประเภทดังนี้

1. อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมให้แก่ลูกค้าชั้นดี (MLR) ทำการทดสอบแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ตั้งแต่เดือนมกราคม 1985 ถึง พฤษภาคม 1992 และ เดือนมิถุนายน 1992 ถึง ธันวาคม 1996 เนื่องจากทางการได้ประกาศยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 1992

2. อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำอายุ 1 ปี ทำการทดสอบแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ตั้งแต่เดือน มกราคม 1987(เริ่มประกาศให้มีเงินฝากประจำอายุ 1 ปี เมื่อปลายปี 1986) ถึง มีนาคม 1990 และ เดือนเมษายน 1990 ถึง ธันวาคม 1996 เนื่องจากทางการได้ประกาศยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำประเภท อายุตั้งแต่ 3 เดือน ถึง 1 ปี เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 1990

3. อัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ ทำการทดสอบแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ตั้งแต่เดือน มกราคม 1985 ถึง ธันวาคม 1991 และ เดือนมกราคม 1992 ถึง ธันวาคม 1996 เนื่องจากทางการได้ประกาศยกเลิกเพดานอัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์ เมื่อวันที่ 8 มกราคม 1992

4. อัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืน (1 เดือน) ทำการทดสอบเพียงช่วงเดียว คือ ศึกษาตั้งแต่ เดือนมกราคม 1989 ถึง ธันวาคม 1996

1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์จะเป็นข้อมูลทุติยภูมิที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ คือ

1. ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะฝ่ายวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย และ จากรายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย
2. ห้องสมุดของสถาบันต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและห้องสมุดป๋วย อึ๊งภากรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ส่วนข้อมูลบางส่วนได้มาจากหนังสือพิมพ์ วารสารเศรษฐกิจ และเอกสารทางการเงินต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ตลอดจนการติดต่อสอบถามโดยตรงจากผู้รู้และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจาก ธนาคารแห่งประเทศไทย